

ADOLF NASZ
6 VIII 1916—7 IV 1973

W dniu 7 kwietnia 1973 r. zmarł we Wrocławiu docent dr Adolf Jan Nasz, kierownik Katedry Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego, wiceprezes Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego oraz prezes Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. W osobie docenta Adolfa Nasza etnografia polska i wrocławskie środowisko naukowe straciły zasłużonego badacza kultury ludowej, szczególnie zafascynowanego etnograficzną problematyką Śląska, wychowawcę licznej kadry młodych etnografów.

Docent Adolf Nasz urodził się dnia 6 sierpnia 1916 r. w Ustroniu Śląskim w rodzinie inteligenckiej. Tam też uczęszczał do szkoły podstawowej, a następnie do gimnazjum klasycznego im. A. Ossuchowskiego w Cieszynie, które ukończył w 1934 r. W latach 1934–1939 studiował archeologię i etnologię na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Pracę magisterską pt. *Prehistoryczne żarna na ziemiach*

polских ukończył w 1939 r., jednakże wybuch drugiej wojny światowej uniemożliwił mu zdanie egzaminu dyplomowego, który złożył dopiero w 1945 r. W czasie okupacji, ze względu na grożące mu aresztowanie, Adolf Nasz opuścił Kraków i przez 3 lata przebywał w Tarnowie, gdzie był zatrudniony jako pracownik fizyczny w kawiarni. W sierpniu 1943 r. powrócił do Krakowa i tutaj aż do wyzwolenia uczęszczał na wykłady konspiracyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz przygotowywał pracę doktorską. Bezpośrednio po wyzwoleniu Krakowa w 1945 r. został zaangażowany jako asystent do Muzeum Archeologicznego w Krakowie: równocześnie pracował w charakterze asystenta w Katedrze Archeologii Przedhistorycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W styczniu 1946 r. przeniósł się do Wrocławia i objął stanowisko starszego asystenta w Zakładzie Prehistorii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz asystenta, a następnie kustosa w Muzeum Prehistorycznym we Wrocławiu. W maju 1946 r. doktoryzował się u profesora K. Moszyńskiego na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie na podstawie pracy z pogranicza archeologii i etnografii pt. *Metoda rekonstrukcji paleoetnologicznej w archeologii na przykładzie przedhistorycznych żaren*.

W Zakładzie Prehistorii Uniwersytetu Wrocławskiego docent Adolf Nasz pracował do września 1950 r. W tym okresie jego zainteresowania badawcze dotyczyły głównie archeologii Śląska oraz zagadnień metodycznych z zakresu analizy problemów o charakterze genetyczno-historycznym w etnologii. Opublikował wtedy kilka artykułów poświęconych wynikom, prowadzonych w pierwszych latach po wojnie, badań archeologicznych na Dolnym Śląsku. Opracował też pierwszą obszerniejszą monografię wykopalisk archeologicznych na Ostrówku w Opolu, wydaną już w 1948 r. W pracy tej (*Opole*) przeprowadził wnikliwą analizę, tendencyjnie nie publikowanych dotychczas prawie zupełnie przez naukę niemiecką materiałów archeologicznych, źródeł historycznych oraz danych etnograficznych, wykazując, że staropolska kultura śląska okresu wczesnośredniowiecznego reprezentowała wysoki poziom rozwoju techniki, rolnictwa, rzemiosła i osadnictwa miejskiego. Rozpatrując wykopaliska opolskie na tle kultury ludowej Słowian zwrócił uwagę na proces cofania się ku wschodowi zasięgów pewnych zjawisk etnograficznych, które w czasach przedhistorycznych występowały również i w Opolu. W pracach z tego okresu szczególną uwagę zwracał Adolf Nasz na konieczność ściślejszej współpracy archeologii z etnografią. W *Żarnach wczesnodziejowych* (1950 r.) oraz w *Etnograficznych aspektach badań archeologicznych w Polsce* (1951 r.) omówił obszernie zagadnienie metody rekonstrukcji paleoetnologicznej w archeologii, wskazując na istnienie „w dzisiejszej kulturze ludowej form archaiczno-przeżytkowych sięgających swymi początkami zamierzchłej nieraz przeszłości”. Szczególnie ta ostatnia praca była szeroko wykorzystywana.

Od 1950 r. docent Adolf Nasz związał się już na stałe z etnografią przechodząc z Zakładu Prehistorii do Zakładu Etnologii, przekształconego w 1952 r. w Katedrę Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego. Pełnił tam początkowo funkcję adiunkta, a następnie od 1951 r. zastępcy profesora i kierownika katedry. W 1954 r. został mianowany docentem. Po reorganizacji etnografii wrocławskiej w 1960 r. i utworzeniu dwóch katedr etnograficznych w Uniwersytecie Wrocławskim docent Adolf Nasz został kierownikiem Katedry Etnografii Polski i pełnił tę funkcję do 1969 r., tj. do ponownego połączenia obu katedr w Katedrę Etnografii. Powtórnie kierownictwo Katedry Etnografii objął docent Adolf Nasz z dniem 1 października 1972 r.

Po przejściu do pracy w etnografii (1950 r.) zainteresowania naukowo-badawcze Adolfa Nasza skoncentrowały się przede wszystkim na etnografii Śląska. Już w 1951 r. zorganizował pierwsze na szerszą skalę zakrojone etnograficzne badania

terenowe na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie, które były systematycznie kontynuowane. Badania te dotyczyły dwóch głównych problemów, a mianowicie: tradycyjnej kultury ludowej Śląska oraz mechanizmu przemian kulturowo-społecznych zachodzących na wsi śląskiej. Badania nad tradycyjną kulturą ludową Śląska podyktowane były koniecznością szybkiej rejestracji i dokumentacji wielu zanikających zjawisk kulturowych, na które przedwojenna etnografia niemiecka często nie zwracała uwagi ze względów natury politycznej (ich polski, względnie ogólnosłowiański charakter). W ramach tak zakrojonych prac przeprowadzono pod kierunkiem docenta Adolfa Nasza badania powierzchniowe obejmujące stosunkowo dużą ilość miejscowości. W centrum uwagi znalazło się budownictwo, sztuka ludowa, rzemiosło, łowiectwo i rybolóstwo oraz obrzędowość doroczna i rodzinna. Do badań nad budownictwem wiejskim Opolszczyzny prowadzonych w latach 1953–1962 zaangażował docent Adolf Nasz do współpracy oprócz etnografów również i architektów. Były to pierwsze w skali ogólnopolskiej badania etnograficzne, w czasie których sporządzono tak pełną dokumentację techniczną według wzorów architektonicznych i etnograficzną kilkudziesięciu nieistniejących już obecnie zabytkowych obiektów architektury ludowej. Z materiałów tych niejednokrotnie korzystały urzędy konserwatorskie, *Polski Atlas Etnograficzny* oraz Muzeum Wsi Opolskiej. Nie mniej cenny zbiór materiałów inwentaryzacyjnych zgromadzono pod kierunkiem docenta Adolfa Nasza z zakresu sztuki ludowej Dolnego Śląska i Opolszczyzny, na który składa się kilkadziesiąt barwnych plansz, rysunków, szkiców, fotografii z różnych dziedzin plastyki ludowej (meblarstwa, zdobnictwa w metalu, ceramiki, drobnych form architektury sakralnej). Sporo miejsca w badaniach terenowych poświęcono również i zanikającemu już w latach pięćdziesiątych tradycyjnemu rzemiosłu ludowemu, przeprowadzając szczegółową inwentaryzację istniejących jeszcze warsztatów bednarskich, koszykarskich, garncarskich, kowalskich, kołodziejskich i innych. Dokonano również rejestracji wielu ciekawych zwyczajów i obrzędów wsi śląskiej.

Wyniki tych badań częściowo opublikował docent Adolf Nasz w kilku artykułach. Nawiązując do wcześniejszych zainteresowań zwracał w swoich pracach uwagę na rekonstrukcję procesu przemian, jakim ulegała w ciągu wieków kultura wsi śląskiej jak również i na pochodzenie, w sensie geograficznym i etnicznym, jej poszczególnych elementów oraz na mechanizm jej ogólnych przemian. Przy czym, jak np. w pracy pt. *Wpływ śląsko-łużyckiej rubieży leśnej na dynamikę procesów etnograficznych*, udawał etniczno-kulturową oraz historyczną łączność Śląska z pozostałymi ziemiami Polski, uzewnętrzniającą się w kulturze ludowej tegoż regionu.

Równoległe z wyszczególnioną wyżej problematyką docenta Adolfa Nasza żywo interesowały współczesne przemiany kulturowo-społeczne zachodzące we wsi śląskiej. Pod jego kierunkiem ośrodek wrocławski, jako jeden z pierwszych w Polsce, rozpoczął badania nad procesem adaptacji i integracji kulturowo-społecznej imigrantów oraz nad konsekwencjami tych zjawisk w poszczególnych dziedzinach kultury wsi śląskiej. Prowadzono tutaj badania zarówno typu powierzchniowego nad wybranymi zagadnieniami kultury ludowej (np. nad pożywieniem, obrzędowością doroczną i rodzinną, współdziałaniem społeczno-gospodarczym), jak i badania intensywne w poszczególnych wsiach zmierzające do monograficznego opracowania tej problematyki. Wzrastająca stale industrializacja Dolnego Śląska zwróciła również uwagę docenta Adolfa Nasza na zagadnienie wpływu tychże procesów na przeobrażenia struktury społeczno-zawodowej wsi dolnośląskiej oraz jej postęp kulturowy. Pod jego kierunkiem prowadzono więc badania nad tą problematyką w ośrodku przemysłu samochodowego w rejonie Jelcza oraz w lubińskim zagłębiu miedziowym.

Na odrębną wzmiankę zasługuje udział docenta Adolfa Nasza w pracach Za-

kładu Polskiego Atlasu Etnograficznego IHKM PAN we Wrocławiu (w latach 1953-1956 był również pracownikiem tego Zakładu). Uczestniczył on w opracowaniu kilku map wydrukowanych w poszczególnych zeszytach PAE oraz opublikował syntetyczny szkic poświęcony narzędziom żniwnym w Polsce.

Duże osiągnięcia posiadał docent Adolf Nasz w redakcji prac naukowych z zakresu etnografii. Był redaktorem niektórych tomów takich serii, jak: „Archiwum Etnograficzne”, „Biblioteka Etnografii Polskiej”, „Studia Societatis Scientiarum Torunensis”, „Prace i Materiały Etnograficzne” oraz kilku prac etnograficznych opublikowanych w wydawnictwach Instytutu Śląskiego w Opolu.

Docent Adolf Nasz był wybitnym pedagogiem, wychowawcą i przyjacielem młodzieży. Mając na uwadze zaspokojenie najbardziej palących potrzeb w zakresie przygotowania i właściwego zatrudnienia młodej kadry etnografów na terenie Śląska, poświęcał dużo czasu pracy dydaktycznej. Już w 1950 r. z jego inicjatywy zostają wznowione po krótkiej przerwie studia etnograficzne na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie do ostatnich chwil swego życia prowadził wykłady i seminaria. W latach 1957-1969 wykładał również w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu. Ogółem w Uniwersytecie Wrocławskim pod kierunkiem docenta Adolfa Nasza przygotowały prace magisterskie 42 osoby, zaś w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu ponad 30 osób. Na podkreślenie zasługuje duży wkład pracy i poważne osiągnięcia docenta Adolfa Nasza w dziedzinie kształcenia młodej kadry naukowej. Służyły temu celowi liczne konsultacje i dyskusje naukowe, które organizował dla doktorantów oraz młodych pracowników Katedry, jak również i angażowanie ich w kierowane przez niego badania terenowe. Uzyskiwane w trakcie powyższych badań materiały umożliwiały młodym pracownikom przygotowywanie rozpraw naukowych oraz prac magisterskich i doktorskich. Zainteresowania badawcze swych wychowanków koncentrował docent Adolf Nasz przede wszystkim na etnografii Śląska, aby zbliżyć ich do aktualnej problematyki etnograficzno-socjologicznej regionu, w którym większość z nich znalazła zatrudnienie, zajmując niejednokrotnie odpowiedzialne stanowiska. W latach 1960-1973 docent Adolf Nasz promował 7 doktorów. Już będąc ciężko chorym, do ostatnich dni żywo interesował się postęпами prac doktorskich i udzielał doktorantom konsultacji. Śmierć nie pozwoliła mu doprowadzić do końca kilku pozostałych prac doktorskich. Za osiągnięcia w kształceniu kadry naukowej docent Adolf Nasz uzyskał w 1972 r. nagrodę Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego II stopnia.

Adolf Nasz rozwijał żywą działalność naukowo-społeczną i poza katedrą uniwersytecką. Szczególnie serdecznie zaangażowany był w prace Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Z jego inicjatywy założono we Wrocławiu w 1950 r. Oddział Wrocławski PTL. W 1953 r. docent Adolf Nasz jako Prezes Oddziału zorganizował we Wrocławiu XXIII Walne Zgromadzenie członków PTL, na którym on i jego współpracownicy wygłosili referaty naukowe przedstawiające pierwsze wyniki badań terenowych prowadzonych na Dolnym Śląsku. Również położył duże zasługi przy przeniesieniu w 1953 r. do Wrocławia siedziby Zarządu Głównego PTL wraz z dużym księgozbiorem tegoż Towarzystwa. Docent Adolf Nasz pełnił w Zarządzie Głównym PTL odpowiedzialne funkcje, a to: zastępcy sekretarza generalnego (1953-1956) i ostatnio wiceprezesa. Współpracował też aktywnie z wieloma innymi instytucjami naukowymi na terenie Śląska, szczególnym zaś zainteresowaniem darzył śląskie placówki muzealne, udzielając licznych konsultacji naukowych ich pracownikom, z których wielu było jego wychowankami. Żywe kontakty naukowe łączyły go z Instytutem Śląskim w Opolu, z ramienia którego kierował etnograficznymi badaniami terenowymi na obszarze Śląska Opolskiego. Docent Adolf Nasz był także

postać znaną w kręgu śląskich działaczy regionalistów, z którymi wielokrotnie współpracował w zakresie szkolenia etnograficznego, znajdując zawsze czas na liczne konsultacje.

Przedwczesna śmierć uniemożliwiła docentowi Adolfowi Naszowi zrealizowanie szeroko planowanych przez niego prac naukowo-badawczych, które zmierzały do możliwie pełnego przedstawienia przemian zachodzących we współczesnej kulturze ludowej Śląska. Docenta Adolfa Nasza, znanego nie tylko najbliższym współpracownikom z zawsze życzliwej i zaangażowanej postawy wobec wszelkich spraw, będzie nam brakowało. I takim pozostanie w naszej pamięci.

Henryka Wesółowska

BIBLIOGRAFIA PRAC ADOLFA NASZA

1947

Wyniki polskich badań archeologicznych na Ostrowiu Tumskim we Wrocławiu. „Zeszyty Wrocławskie” 1947, nr 2, s. 125–128.

Zamierzchłe dzieje góry Sobótki. [w:] *Przewodnik Polskiego Towarzystwa Turystycznego*, Wrocław 1947, s. 11–24.

1948

Opole. Biblioteka Archeologiczna, t. 1, Wrocław 1948.

Wenedowie u Tacyta i Ptolomeusza. Problem starszeństwa źródeł. „Archeologia” 1948, t. 2, s. 178–184.

1949

Ncwodkryty kościół romański w Sobótce. „Z Otchłani Wieków” 1949, t. 18, z. 9/10, s. 147–151.

1950

Żarna wczesnodziejowe, Wrocław 1950.

1951

Etnograficzne aspekty badań archeologicznych w Polsce. „Archeologia” 1951, t. 3, s. 28–47.

1958

Dawny dolnośląski strój ludowy. „Rocznik Wrocławski” 1958, t. 2, s. 159–188.

Działalność Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w ostatnim dziesięcioleciu w zakresie prac naukowo-badawczych i wydawniczych. „Lud” 1958, t. 43, s. 33–48.

Mapy dotyczące narzędzi żniwnych w Polsce. [w:] *Polski Atlas Etnograficzny*, zeszyt próbny, Wrocław 1958, mapy 8, 10, 11 (współ z J. Pawłowską).

Wpływ śląsko-łużyckiej rubieży leśnej na dynamikę procesów etnograficznych. Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka” 1958, t. 13, nr 3, s. 365–403.

1959

Z badań nad dolnośląską sztuką ludową. „Rocznik Wrocławski” 1959–1960, t. 3–4, s. 323–371.

1960

Narzędzia żniwne w Polsce. „Etnografia Polska” 1960, t. 3, s. 309–327.

1964

Les migrations de populations et leurs consequences culturelles. „La Pologne au VII Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques”, Wrocław 1964, s. 171–184.

Niektóre zagadnienia związane z kosą żniwną i sierpem do żniw. [w:] *Polski Atlas*

Etnograficzny, z. 1, Warszawa 1964, mapy 27, 28, 29, 30 (współ z J. Pawłowską).

1965

Typy sierpów. [w:] *Polski Atlas Etnograficzny*, z. 2, Warszawa 1965, mapa 68 (współ z J. Pawłowską).

Wypieranie sierpów przez kosy żniwne w XIX i XX w. [w:] *Polski Atlas Etnograficzny*, z. 2, Warszawa 1965, mapa 69 (współ z J. Pawłowską).

Z badań nad procesem adaptacji i integracji społeczno-kulturowej imigrantów na Opolszczyźnie. „Kwartalnik Opolski” 1965, nr 4/44, s. 9–26.

1969

Tradycyjna kultura wsi powiatu opolskiego i jej współczesne relikty. [w:] *Powiat opolski — szkice monograficzne*, Opole 1969, s. 41–71.

Współczesne przemiany kulturowo-społeczne we wsi opolskiej oraz perspektywy ich dalszych badań. [w:] *Regionalne badania naukowe*, Katowice 1969, s. 198–212.

1970

Katedra Etnografii Polski Uniwersytetu Wrocławskiego (praca naukowo-badawcza i dydaktyczna w pierwszym 25-leciu PRL). „Prace i Materiały Etnograficzne”, t. 20, *Więś dolnośląska*, Wrocław 1970, s. 361–374.

Przemiany kulturowo-społeczne we wsi dolnośląskiej po drugiej wojnie światowej. „Prace i Materiały Etnograficzne”, t. 20, *Więś dolnośląska*, Wrocław 1970, s. 9–52.

1971

Kilka uwag o kulturze ludowej Opolszczyzny oraz aktualnym stanie badań etnograficznych w tym regionie. [w:] *Ogólnopolska Konferencja Muzeów i Parków Etnograficznych*, Opole 22–24 IX 1970, Opole 1971, s. 86–104.

W druku

Relacje z podróży naukowej I. I. Srezniewskiego po Śląsku. „Prace i Materiały Etnograficzne”, t. 27, *Więś śląska w 1840 r.*

Zestawiła H. Wesolowska

JÓZEF LIGĘZA

28 II 1910—24 XII 1972

Nagle odejście docenta Józefa Ligęzy w dniu 24 grudnia 1972 r. pogrążyło w żalostnej zadumie środowiska naukowe i kulturalne wielu regionów, a zwłaszcza Śląska, gdzie znany był najbardziej i ceniony za swą działalność naukową oraz aktywny udział we wszystkich niemal grupach społecznych. Z żalem więc żegnali go górnicy, rolnicy, przedstawiciele stowarzyszeń społeczno-kulturalnych i instytucji naukowych oraz szeroka publiczność. Był popularnym organizatorem społecznego życia kulturalnego i naukowego. Wielkie zasługi położył w kształtowaniu instytucjonalnych form śląskiej humanistyki. Był szczerym patriotą, prawdziwym demokratą i naukowcem, który potrafił realizować na codzień zgodność głoszonych przez siebie idei z własną praktyką. Humanizm współczesny był wyznacznikiem jego życia. Jako naukowiec-etnograf i działacz społeczny należał do jednostek o wyjątkowej osobowości, wyróżniającej się w pejzażu kulturalnym Katowice i wojewódz-

stwa, toteż jego odejście stworzyło widoczną lukę w życiu kulturalnym i naukowym Śląska — zabrakło człowieka świetnie znającego kulturę ludu śląskiego, jego specyfikę historyczną, zaangażowanego w jego potrzeby.

Józef Ligęza urodził się 28 lutego 1910 r. w Piaskach pod Krakowem jako syn nauczyciela i późniejszego pracownika Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Jana Ligęzy, gorącego patrioty i badacza historii regionalnej. W roku 1928 ukończył gimnazjum w Krakowie, następnie w latach 1928–1932 studiował historię, etnografię i geografię na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskując

w 1932 r. stopień magistra filozofii w zakresie historii. W czasie studiów prowadził badania terenowe w ramach Seminarium Etnologii i Etnografii Słowian UJ, kierowanego przez prof. Kazimierza Moszyńskiego. Były to badania, z których materiały wykorzystano do opracowywanego przez tę katedrę *Atlasu kultury ludowej w Polsce*. Ligęza wyrastał więc w klimacie racjonalnego zainteresowania polską kulturą ludową i badaniami słowiańskimi w okresie dwudziestolecia międzywojennego, kiedy to dawną spuściznę materiałową zaczęto weryfikować i systematyzować według kryteriów nowej metodologii naukowej. Monografie, uogólnienia, syntezy, a także sprawy podniesienia poziomu warsztatu naukowego historyka i etnografa należały do zasadniczych treści dyskutowanych w środowisku uniwersyteckim Krakowa. Wiele z ówczesnych wskazań metodycznych zrealizował Ligęza w swojej późniejszej praktyce badawczej. Nie obce mu były również aktualne wówczas hasła integracji kulturowej Polski, szczególnie postulaty pracy w rejonach „kresowych”.

W 1934 r. Ligęza przeniósł się na Górny Śląsk do Chorzowa, gdzie został wy-

kładownicą historii w miejscowym gimnazjum. Jednocześnie w tym samym roku podjął się na zlecenie Polskiej Akademii Umiejętności wraz z muzykologiem, Stefanem Marianem Stoińskim, opracowania i wydania wielkiego zbioru pieśni śląskich zgromadzonych w archiwum Akademii oraz w zbiorach miejscowych folklorystów. Była to kontynuacja rozpoczętego przez Jana St. Bystronia dzieła publikowania śląskich pieśni ludowych. W roku 1938 wyszedł drugi tom pt. *Pieśni ludowe z polskiego Śląska*, a w 1939 r. zeszyt pierwszy trzeciego tomu pod tym samym tytułem. Wojna przerwała druk całości. W 1939 r. Ligęza wziął udział w badaniach terenowych pierwszej etnograficznej ekspedycji na Śląsku, zorganizowanej przez Polską Akademię Umiejętności. Prace te określiły krąg jego zainteresowań naukowych, zapoznały dokładniej z treścią śląskiej kultury ludowej, a także z systematyką i klasyfikacją pieśni. Dały mu też okazję do wykorzystania wskazówek metodycznych prof. K. Moczyńskiego oraz prof. J. St. Bystronia dotyczących badań nad folklorem. Zetknięcie się z terenem i z tak zasobnym materiałem wpłynęło na rozwój twórczej działalności J. Ligęzy.

W latach drugiej wojny światowej, nie powiększając źródeł poprzez badania terenowe, prowadził studia i rozważania teoretyczne nad stanem folklorystyki w łonie polskiej etnografii. Okres okupacji spędził w Krakowie pracując w przygodnym zawodzie.

Tuż po wyzwoleniu 5 marca 1945 r. wraca na Śląsk. Tutaj obejmuje funkcję zastępcy naczelnika Wydziału Kultury i Sztuki w Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach, gdzie pracuje do 1952 r. Następnie przechodzi na stanowisko wicedyrektora Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, a w roku 1963 zostaje mianowany jego naczelnym dyrektorem i kieruje nim do 24 grudnia 1972 r. Równoległe z podstawową pracą w Urzędzie Wojewódzkim, w Muzeum oraz Śląskim Instytucie Naukowym, prowadzi szeroką działalność społeczną, głównie inspiracyjną i organizacyjną. W działaniu tym gromadzi obserwacje, weryfikuje naukowe wnioski.

W latach 1945–1952 ze wzmożoną energią przystępuje do reaktywowania życia kulturalnego w powierzonym mu rejonie. Uruchamia teatry, muzea, szkolnictwo artystyczne, społeczny ruch kulturalny (związki śpiewacze, teatr amatorski, ogniska plastyczne, wystawy). Jest tym, który pierwszy chyba w Polsce Ludowej, bo już w 1947 r., organizuje w Katowicach wystawę plastyków amatorów i akcję tę w latach późniejszych nie tylko utrzymuje, ale i poszerza. Przyczynia się do rozwoju radia i prasy. Z pracą tą związane są jego ówczesne artykuły w śląskiej prasie codziennej („Trybuna Robotnicza”, „Dziennik Zachodni”, „Trybuna Opolska”) oraz kulturalnej („Ognisko”, „Muzyka”, „Radio i Świat”, „Odra”). Często trudni się publicystyką radiową, współpracuje z całym środowiskiem kulturalnym Katowic. Kontakty te utrzymywał do ostatniej chwili.

Cechą jego osobowości była stała aktywność na polu etnograficznym. Zawsze indentyfikował się z zawodem etnografa i z tej pozycji działał. Toteż będąc w latach 1945–1948 członkiem Komisji Etnograficznej Instytutu Śląskiego w Katowicach brał udział w pierwszej powojennej naukowej ekspedycji etnograficznej zorganizowanej w 1946 r. przez PAU w Krakowie i kierowanej przez prof. M. Gładysza. Ekspedycja ta objęła swoją penetracją cały obszar Śląska Opolskiego. Wynikiem tych poszukiwań oraz badań przedwojennych było opracowanie pn. *Lud w zbiorowej publikacji wydanej przez Instytut Śląski w Katowicach w roku 1948 pt. Śląsk, ziemia i ludzie*, w którym przedstawił zarys kultury ludowej w nowym metodycznie ujęciu, przy wykorzystaniu warsztatu naukowego historyka. Publikował również na łamach prasy i periodyków artykuły o potrzebie badania ludowej kultury materialnej i folkloru na Śląsku.

W latach od 1950 do 1955 organizuje na zlecenie Państwowego Instytutu Sztuki w Warszawie akcję zbierania folkloru. Uczestniczy w niej pod jego kierownictwem kilkusobowy zespół folklorystów (m. in. Jan Tacina, Stanisław Wallis, Adolf Dygacz, Józef Majchrzak). Objęto nią cały Śląsk, a w jej wyniku zebrano 10 961 pieśni. Materiały z tej akcji weszły w skład archiwum Państwowego Instytutu Sztuki, a jednocześnie stały się podstawą do naukowych opracowań i zbiorów publikowanych przez śląskich folklorystów. W redakcji Józefa Ligęzy i Adolfa Dygacza ukazał się tom *Pieśni ludowe Śląska Opolskiego*. Obok tych prac powstały artykuły publikowane w periodykach fachowych, dotyczące problematyki śląskiego folkloru: *Prace badawcze nad folklorem muzycznym Śląska, Kilka uwag o muzycznym folklorze górniczym, Muzyczny folklor Śląska* i in.

W tym samym czasie wspólnie z dyrektorem Polskiego Radia, redaktorem Koftą, w ramach regionalnego programu „Radiowa czelodka” ogłasza i przeprowadza konkursy na pieśni, opowiadania oraz sztuki teatralne. Pierwszy taki konkurs odbył się w 1953 r. pod nazwą „Zbieramy stare i nowe pieśni ludowe”, drugi w 1954 r. pt. „Zbieramy bery, bojki i godki śląskie”. W wyniku tych konkursów Polskie Radio w Katowicach uzyskało zbiór liczący 38 123 pieśni od 1620 uczestników. Zbiór ten wykorzystywany był stale w następnych latach w regionalnych programach Polskiego Radia. Za przykładem Katowic poszła rozgłośnia Polskiego Radia we Wrocławiu organizując podobne konkursy.

W r. 1958 Ligęza publikuje artykuł metodyczny pt. *Uwagi o etnograficznych badaniach folkloru muzycznego*, w którym określa dorobek etnografii polskiej w tym zakresie oraz zgłasza własne propozycje metodologiczne, będące efektem długotrwałej praktyki badawczej w dziedzinie folkloru (integralne ujmowanie folkloru, interdyscyplinarne sposoby badania oraz stosunek do praktyki wokalne). Artykułem tym, jak i całą dalszą pracą badawczą, określa i poszerza zakres i funkcję folkloru w etnografii. Dąży do poszerzenia kompetencji etnografa przy badaniu folkloru, ukonkretnia nową problematykę. W latach późniejszych bardzo pozytywnie ocenia zasadnicze tendencje zawarte w podręczniku Anny Czekanowskiej *Etnografia muzyczna*.

W okresie od 1957 do 1963 r. jest jednym z najaktywniejszych działaczy reaktywujących Śląski Instytut Naukowy w Katowicach. Kieruje jego merytoryczną i realizatorską pracą w zakresie rozwoju śląskiej humanistyki, jako jego wicedyrektor. Do 1972 pełni funkcję członka Rady Naukowej Instytutów w Katowicach i Opolu, jest jednocześnie kierownikiem Pracowni Etnograficznej i przewodniczącym Komisji Etnograficznej Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach. Jego zasługą było związanie z Instytutem ludzi luźno parających się nauką humanistyką na Górnym Śląsku, uzyskanie praw naukowych i wydawniczych Instytutu. Zapoczątkował m. in. serię monograficzną miast i rejonów śląskich (*Ziemia rybnicko-wodzisławska*, redakcja, wstęp).

W ramach Instytutu prowadzi wraz z luźno współpracującym zespołem badania nad wybranymi dziedzinami folkloru, kulturą grup zawodowych, wkładem kultury ludowej w kulturę ogólnonarodową. Tworzy zespół realizatorski do spraw skansenu, w łonie którego kieruje pracami nad dokumentacją terenową całego śląskiego drewnianego budownictwa, nad stworzeniem ostatecznej koncepcji Muzeum Wsi Górnośląskiej, jego merytorycznego programu, planów urbanistycznych i projektów inwestycyjnych. Do ostatnich dni sprawował fachową opiekę nad realizacją Muzeum.

Równolegle w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu w latach 1952–1972 rozwijał podstawową i naukową działalność muzeów Górnośląskiego Okręgu. Jego zasługą jest ich wzrost ilościowy. Jako przewodniczący Komisji Zakupu Zabytków kładł

silny akcent na wzrost wartości i ilości zbiorów w poszczególnych działach i muzeach, (w niektórych z nich zwiększono w tym czasie zbiory o ok. 100%). Przeprowadził decentralizację muzealnictwa górnośląskiego utrzymując merytoryczną spójność Okręgu. Przyczynił się w zasadniczym stopniu do zmiany tradycyjnego modelu wystawiennictwa i uwspółcześnienia sposobu funkcjonowania instytucji. Uzyskuje dla muzeów prawa wydawnicze i kieruje naukowo tymi wydawnictwami. W przedmowie do pierwszego tomu „Roczników Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu” określa cel, zakres i funkcję tych wydawnictw. Sam jest autorem dwóch zeszytów tej serii, pełni funkcje redaktorskie, konsultacyjne i inspiracyjne przy 29 zeszytach. Wydaje opinie i pisze recenzje dla wydawnictw muzeów w Zabrzu („Kroniki miasta Zabrze”), Gliwicach („Zeszyty Gliwickie”), Cieszynie („Pamiętnik Cieszyński”) i Częstochowie („Rocznik Muzeum w Częstochowie”). Pod jego kierownictwem prowadzi się systematyczne badania zespołowe nad współczesnym stanem tradycyjnej kultury na Górnym Śląsku. W wyniku jego starań i pomocy przebadano zespołowo prawie cały Śląsk, zgodnie z aktualnymi rejonami ekonomicznymi: GOP, ROW, CzOP, Tarnogórskie, Pszczyńskie, Zagłębie Dąbrowskie — w czasie od 1959 do 1968 r. Były to badania typu skróconej monografii, a materiały, zezwalające śledzić problematykę współczesnych przemian, wzbogaciły archiwa muzeów; zezwoliły one na podjęcie racjonalnej polityki zbieraczej, eskpozycyjnej i badawczej muzeów Górnośląskiego Okręgu.

W tym czasie Ligęza był również inicjatorem wielu konkursów na ludową i amatorską twórczość artystyczną, jakie organizowano w muzeach. Był wieloletnim kierownikiem i twórcą Zespołu Etnograficznego, skupiającego wszystkich etnografów pracujących w muzeach śląskich. Z jego aktywnym udziałem odbyły się 102 zebrania tego zespołu. Należał również do najaktywniejszych członków śląskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (wieloletni prezes oddziału). W latach 60-tych i ostatnich prowadził naukową działalność dydaktyczną na Uniwersytecie Śląskim (wykłady z etnografii i folkloru), był recenzentem i konsultantem wielu prac doktorskich i magisterskich na uniwersytetach: Jagiellońskim, Poznańskim, Wrocławskim, w Wyższej Szkole Pedagogicznej i Śląskim Instytucie Naukowym w Katowicach. Otaczał opieką naukową ruch folklorystyczny na Śląsku Cieszyńskim, służąc fachową pomocą w ich działalności kulturalnej, badawczej i wydawniczej (*Płyniesz Olzo*, t. 1-3, Cieszyn 1970-1972).

W uznaniu dorobku naukowego został w 1963 r. mianowany docentem.

Indywidualne zainteresowania Józefa Ligęzy obejmowały folklor wiejski i współczesnych grup zawodowych, ze szczególnym uwzględnieniem grupy górniczej. W badaniu tych ostatnich jest jednym z pierwszych w Polsce inicjatorów (1947 r.). Przyczynia się do powstania Muzeum Górniczego w Sosnowcu oraz wydawnictwa *Zyciorysy górników*. Folklor traktuje jako element immanentnie związany z całokształtem kultury, stąd jego badania i prace dotyczą w równym stopniu kultury materialnej i społecznej Górnego Śląska. Odznaczał się szczegółową jej znajomością. Interesowała go wielość faktologii kulturowej, przemiany kultury w czasie i przestrzeni, przenikanie społeczne jej elementów etc. Z ważniejszych prac opublikowanych w tym czasie, reprezentacyjnych dla jego zainteresowań, wymienić należy: *Pieśni ludowe ze Śląska*, t. 3, z. 2 (opracowanie z F. Rylingiem); *Literatura górnicza. Zarys kultury górniczej* (z M. Żywirską); *Śladami tradycji; Podania górnicze z Górnego Śląska; Kultura ludowa (rejonu tarnogórskiego); Zarys kultury ludowej rejonu bytomskiego; Formy i treści kultury ludowej; Główne kierunki przemian opowieści ludowych* i in.

Pracami tymi doc. J. Ligęza nie tylko realizuje postawiony przez siebie cel zba-

dania i przedstawienia treści kultury grup zawodowych na Górnym Śląsku, ale i ustala prawidłowości przemian kultury wiejskiej w robotniczą, żywotność tradycyjnych elementów i narastanie nowych w warunkach zanikania rolniczej siły kulturotwórczej. Ważną cechą tych publikacji jest ich wkład w zweryfikowanie dotychczasowych poglądów na treść tej kultury i jej braki, a często również i przerostów nadziei. Mimo iż folklor, jego treści, a także wartości są tutaj przewodnim punktem zainteresowania, wyraźnie został spenetrowany i przedstawiony całokształt górnośląskiej kultury, tak chłopskiej jak i robotniczej. Zrealizowany został również postulat zintegrowanego badania i przedstawienia kultury ludowej. Dziś napisanie syntezy tradycyjnej i współczesnej kultury ludowej Górnego Śląska jest realne, a wniesiony przez doc. J. Ligęzę dorobek będzie podstawowym. Wielkie ułatwienie poznawcze mają dziś nie tylko etnografowie, folklorysty, ale i wszyscy praktycy współczesnej działalności kulturalnej.

Powyższym publikacjom towarzyszą liczne artykuły dotyczące kultury ludowej i aktualnego życia kulturalnego na Śląsku, ogłaszane na łamach prasy codziennej („Trybuna Robotnicza”, „Dziennik Zachodni”), periodyków fachowych („Muzyka”, „Polska Szuka Ludowa”, „Literatura Ludowa”, „Zaranie Śląskie”, „Studia Folklorystyczne” i in.), oraz w wydawnictwach okazjonalnych („XX-lecie PRL”, „XXV-lecie PRL”, rocznice związków śpiewaczych, zakładów pracy). Ligęza śledzi pilnie literaturę fachową i życie naukowe w kraju, pisze wspomnienia, recenzje, sprawozdania. Jego biblioteka, bogata w wydawnictwa Silesiaca, obejmuje wszystkie aktualnie ukazujące się na rynku interesujące go pozycje. Szczególną uwagą darzy rozprawy metodyczne.

Równoważnym i stałym nurtem działalności J. Ligęzy była — jak już wspomniano — aktywna, szeroka praca kulturalna i społeczna. Przysporzył nią sobie wiele popularności i powszechnego szacunku na Górnym Śląsku. Głównym jego dążeniem było zapoznanie ogółu z ludową kulturą Śląska, podtrzymywanie i aktywizowanie śląskiej tradycji kulturowej oraz — co cenił sobie najbardziej — kształtowanie u szerokiej społeczności aktywnego uczestnictwa indywidualnego w kulturze (*Rola ruchu społecznego w życiu kulturalnym województwa katowickiego w latach 1945–1965*). Stąd już od r. 1945 Ligęza intensywnie działała w śląskich towarzystwach regionalnych: reaktywuje Związek Śląskich Kół Śpiewaczych, a będąc jego wieloletnim prezesem pracuje nad poszerzeniem ich społecznego zasięgu oraz wzbogaceniem i uwspółcześnieniem repertuaru; był członkiem zarządu Towarzystwa Teatrów Ludowych, wiceprezesem Towarzystwa Miłośników Bytomia, kierownikiem sekcji Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Katowic, wieloletnim członkiem Komisji Ocen Etnograficznych CPLiA w Katowicach, członkiem Rady Naukowej przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. Był jednocześnie członkiem Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich oraz Frontu Jedności Narodu. Praca w towarzystwach społecznych włączyła go do udziału w wielu przedsięwzięciach kulturalnych o zasięgu wojewódzkim i krajowym. Pełnił również funkcję organizatora i jurora różnych konkursów, przeglądów i festiwali przeprowadzanych w województwie w zakresie folkloru i sztuki ludowej. Tej dziedzinie działalności poświęcił bardzo dużą ilość czasu (większość niedziel, godzin popołudniowych i wieczorów). Współpracował na co dzień z radiem, prasą, telewizją i filmem. Szczególną uwagą otaczał młodzież. W pracy z nią zawsze zajmował postawę człowieka otwartego, życzliwego, społecznego dla innych, tym zjednywał sobie ludzi do skutecznej współpracy. Był zawsze inicjatorem, a jak zaszła potrzeba, to i realizatorem. Obecnie mu było biernie uczestnictwo. Zasięg swego społecznego oddziaływania zwiększał naukowymi i publicystycznymi artykułami, omawiającymi problematykę życia kulturalnego na Śląsku.

Intensywność pracy naukowej, zawodowej i społecznej zużywała jednak siły, których nie oszczędzał.

W uznaniu zasług w dziedzinie rozwoju życia kulturalnego i naukowego na Śląsku został odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi, Złotą Odznaką Zasłużonego w Rozwoju Województwa Katowickiego, Złotą Odznaką za Zasługi w Ochronie Zabytków, Medalem X-lecia PRL; był laureatem Nagrody Wojewódzkiej oraz innych wyróżnień.

W zakresie naukowym sukcesy badawcze doc. J. Ligęzy, jak i zespołu, którym kierował, bądź z którym współpracował, warunkowane były jego programową postępowością i nonkonformizmem. Postawa ta, poparta intensywną pracą własną w poczynaniach naukowych i życiu codziennym, zjednywała mu autorytet oraz przynosiła efekty. Tradycję czy to naukową, czy kulturową, dzielił na życiowo aktywną i przeszłą. Do każdej miał inny stosunek. Afirmował podstawowe zasady współczesnej metodologii: przyczynowość, zmienność w czasie i przestrzeni, zmiany ilości w jakości, opozycyjność zjawisk. Ujawniał to w dyskusjach dotyczących całokształtu kultury, w rozważaniach metodologicznych, jak i w pracach publikowanych. Etnografię uważał za naukę historyczną. Stąd folklor uznawał jako integralną część kultury. Dotychczasową systematykę folkloru i kultury traktował wyłącznie jako ułatwienie robocze, lecz nie jedyne. Dlatego między innymi przy analizie folkloru tak dużą wagę przywiązywał do kryterium realiów, a mutacje wątkowe, warianty, uważał często pod względem wartości naukowej za utwory równorzędne z wątkami podstawowymi (*Literatura górnicza, Tradycja jako źródło Officina Ferraria*). Interesował się bliżej strukturalizmem, jego możliwościami rozwiązań diachronii. Mimo atrakcyjności tej metody dla strony muzycznej pieśni, widział jej trudności w szerszych zastosowaniach. Śledził prace J. Piageta, R. Jacobsona, C. Lévi-Straussa, R. Caillois, J. Mukařovského, R. Barthesa, L. Bielawskiego i innych.

W twórczości bieżącej, preferując potrzeby użyteczności społecznej i naukowej, widział w pracach nad kulturą ludową, zwłaszcza Śląska, konieczność pogłębienia szczegółowego obrazu kultury poprzez opracowania materiałowe i uogólnienia na szczeblu empirii. Cały szereg publikacji w jego dorobku wiąże się z tą postawą.

Obok folkloru i sztuki ludowej interesowały go treść i funkcjonowanie kultury jako całości. Stąd jego drugi nurt publikacji: monografie kulturowe mikroregionów w ujęciu historycznym oraz cel życiowy w tym zakresie: zarys kultury ludowej Górnego Śląska, jako wynik działań zespołowych. Dzielił kulturę na wytwory i zachowania; kulturę ludową widział szerzej, jako „kulturę pracy”. W ostatnim przypadku zgadzał się z wynikami badań niemieckiego folklorysty, prof. Gerharda Heilfürtha z Marburga. Tendencja ta uwidoczniła została w jego pracach: *Kultura ludowa* (rejonu tarnogórskiego), bądź *Formy i treści kultury ludowej*. Nosił się z zamiarem rozwinięcia tego tematu.

Do osobistych, życiowych i naukowych osiągnięć J. Ligęzy należą wyniki badań nad problematyką zmiany kulturowej, ujawnioną po zapoczątkowaniu i rozwinięciu badań nad kulturą grup zawodowych (górnictwem i hutnictwem). Były to lata 1947–1950. W tym czasie etnografia polska ograniczała się w istotnym stopniu do badań kultury chłopskiej, umiejscowionej jednoznacznie na wsi. Przekroczenie tych granic w ówczesnych warunkach badawczych wymagało wiele twórczego wysiłku, którego zakres prześledzić można w publikacjach Ligęzy poświęconych tej problematyce. Metodycznie prace te, oparte o warsztat naukowy historyka i etnografa, cechuje zmienność schematu opracowania oraz indywidualizacja sposobu przedstawienia materiału. Szczegółowy obraz wkładu doc. J. Ligęzy do badań problematyki zmiany, metodologii badań folkloru i etnografii, jak i wartość poznawcza jego prac, mimo licznych

recenzji, nie zostały jeszcze szerzej rozpoznane. Zrobić to powinni kontynuatorzy tych badań. Ścisłej oceny będzie w przyszłości wymagać także jego inspiracyjna rola i wkład w rozwój śląskiej humanistyki oraz społecznego życia kulturalnego. Doc. Ligęza uosabiał współczesny wzorzec etnografa praktyka, folklorysty, muzeologa, którego wnikliwe poznanie przydać może wiele walorów pracy młodszego pokolenia.

W środowisku etnografów był zawsze tym, który myślał kategoriami całej polskiej i śląskiej etnografii oraz śląskiej kultury ludowej. Skupiwszy wokół swej osoby zespół pracujących na Śląsku etnografów i folklorystów włożył wiele pracy w podniesienie kwalifikacji zawodowych tego zespołu.

W ostatnim czasie nosił się z zamiarem napisania syntezy folkloru górniczego w oparciu o dotychczasowe publikowane opracowania. Pragnął dokonać szerokiej analizy struktury i kulturowej wartości tego folkloru. Nagła śmierć przeszkodziła realizacji tego zamierzenia. Odszedł w pełni sił twórczych, gdy w oparciu o pozyskaną bazę materiałową, długoletnie doświadczenie i przemyślenia oraz pierwsze uogólnienia mógł dokonać podsumowania ważnego rozdziału swego pracowitego życia naukowego.

Eugeniusz Jaworski

BIBLIOGRAFIA PRAC JÓZEFA LIGĘZY *

1938

Dzieje archiwów śląskich pieśni ludowych. „Śpiewak” 1938, nr 5, s. 65–67.

Pieśni ludowe z polskiego Śląska, t. 2, oprac. wspólnie z Stefanem M. Stoińskim, Kraków 1938.

1939

Pieśni ludowe z polskiego Śląska, t. 3, z. 1, oprac. wspólnie z S. M. Stoińskim, Kraków 1939.

1947

Jan Fojcik. „Zaranie Śląskie” 1947, s. 222–223.

Spojrzenie w głąb izby śląskiej. „Odra” 1947, nr 14, s. 7.

W trójkącie Kraków-Poznań-Wrocław. „Zaranie Śląskie” 1947, s. 36–37.

1948

Lud. [w:] *Śląsk, ziemia i ludzie*, Katowice 1948, s. 167–209.

1949

Festiwal muzyki ludowej na Śląsku. „Odra” 1949, nr 44/206.

Na marginesie „Życiorysów górników”. „Odra” 1949, nr 46/208.

1950

Pieśń ludowa Beskidu Żywieckiego. „Poradnik Muzyczny” 1950, nr 4, s. 14–15.

1951

Muzyczny folklor Śląska. „Muzyka” 1951, nr 12, s. 39–42.

* Wykaz zawiera ważniejsze opracowania. Nie obejmuje zwłaszcza artykułów publikowanych w prasie w latach 1945–1952, wystąpień radiowych i telewizyjnych, przygotowanych referatów oraz zawartości prywatnego archiwum, w którym znajdują się opracowania i materiały dotyczące śląskiej kultury ludowej. J. Ligęza nie pozostawił bibliografii swoich prac, odszedł niespodziewanie zostawiając swój warsztat, w tym archiwum, w stanie roboczym. Dodatkową trudność stanowi tu ogólnie znana jego skromność, rzadko bowiem wskazywał na swoje osiągnięcia. Stąd podana w spisie liczba 89 publikacji może być nieścisła.

1952

Kilka uwag o muzycznym folklorze górniczym. „Polska Sztuka Ludowa” 1952, nr 3, s. 131–133.

1953

Przyspieszyć badania nad strojem opolskim. Dod. Tygodniowy do „Trybuny Opolskiej” 1953, nr 19, s. 2.

1954

Pieśni ludowe Śląska Opolskiego. Oprac. z Adolfem Dygaczem. Kraków 1954, Rec.: Czesław Hernas, [w:] „Sobótka” 1955, nr 1–2, s. 277–281.

1955

Folklor muzyczny. [w:] *Po X latach województwo stalinogrodzkie*, Stalinogród 1955, s. 349–353.

1956

Przegląd prac nad folklorem muzycznym Śląska w latach 1945–1955. „Lud” 1956, t. 43, s. 464–471.

Zarys kultury ludowej rejonu bytomskiego. [w:] *Dziewięć wieków Bytomia*. Praca zbiorowa pod red. Franciszka Ryszki. Stalinogród 1956, s. 315–339. Rec.: Magdalena Meysner-Rostworowska, [w:] „Lud” 1960, t. 46, s. 451–453.

1957

Gody wiosenne. „Dziennik Zachodni” 1957, nr 94, s. 4.

[Rec.:] *Ligoń S., Bery i bojki śląskie.* Katowice 1957, ss. 305. „Trybuna Literacka” 1957, nr 5, s. 4.

Muzea [woj. katowickiego]. „Przemiany” 1957, nr 1, s. 8.

Stanisław Wallis, etnograf Górnego Śląska. „Zaranie Śląskie” 1957, z. 1–2, s. 96–103.

1958

Fragmenty epickiej poezji górniczej. „Literatura Ludowa” 1958, nr 2–3, s. 43–51.

Ludowa literatura górnicza, Katowice 1958. Rec.: Maria Adamczyk, [w:] „Przegląd Zachodni” 1960, nr 2, s. 410–412; Krzysztof Kwaśniewski, [w:] „Roczniki Etnografii Śląskiej” 1963, t. 2, s. 283–285; Milan Kudělka, [w:] „Slezský Sborník” 1960, č. 3, s. 410–412.

O pracach nad folklorem muzycznym powiatu opolskiego. „Etnografia Polska” 1958, t. 1, s. 232–239.

Stanisław Wallis — folklorysta Górnego Śląska. „Literatura Ludowa” 1958, nr 2–3, s. 20–24.

XXXIII Walny Zjazd Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Cieszyn 19–21 IX 1958. „Zaranie Śląskie” 1958, s. 136–137.

1959

Kultura grupy górniczej. Próba charakterystyki. „Zaranie Śląskie” 1959, z. 1, s. 83–92.

[Rec.:] *Śląskie pieśni powstańcze 1919–1921. Zebrał i oprac. Adolf Dygacz, Katowice 1958,* ss. 79. „Zaranie Śląskie” 1959, z. 1, s. 135–136.

1960

Drugie pięćdziesięciolecie śpiewaków śląskich. „Życie i Śpiew” 1960, nr 10, s. 13.

[Rec.:] *Gładysz Mieczysław, Kultura ludu śląskiego.* [w:] *Górny Śląsk, Poznań 1959, Ziemie staropolskie,* t. 5, cz. I, s. 453–522. „Zaranie Śląskie” 1960, z. 1, s. 136–141.

[Rec.:] *Niewiarowski Marian, 60 lat kopalni węgla kamiennego „Wujek”, Katowice 1959.* „Zaranie Śląskie” 1960, z. 2, s. 313–315.

Niezrównany Jan Fojcik. [w:] *Księga pamiątkowa jubileuszowego zjazdu śpiewaków śląskich w roku 1960.* Pod red. Jana Fojcika i Józefa Ligęzy, Katowice

1960.

Słowo wstępne, tamże, s. V–VII. Rec.: Piotr Świerc, [w:] „Kwartalnik Opolski” 1960, nr 4, s. 187–191.

Sprawozdanie z Walnego Zebrania Instytutu Śląskiego w Opolu. „Zaranie Śląskie” 1960, z. 2, s. 332.

Śląska technika szuka towarzystwa. „Nowa Kultura” 1960, nr 49, s. 5.

Uwagi o etnograficznych badaniach folkloru muzycznego. „Etnografia Polska” 1960, t. 3, s. 279–293.

Zwierciadło spraw śląskich. Rozmawiała Monika Warneńska. „Trybuna Ludu” 1960, nr 58, s. 4.

1961

Kultura ludowa Opolszczyzny. „Biuletyn Nauczyciela Opolskiego” (Opole) 1961, nr 1–2, s. 40–51.

[Rec.:] *Kultura ludowa Wielkopolski*. Pod red. Józefa Burszty, t. 1. Poznań 1960. „Zaranie Śląskie” 1961, nr 4, s. 873–876.

Ocalić pieśni od zapomnienia! Nielatwe zadanie folklorystów (na Górnym Śląsku). „Dziennik Zachodni” 1961, nr 121, s. 3–4.

Pieśni ludowe ze Śląska, t. 3, z. 2, oprac. wspólnie z Franciszkiem Rylingiem, Katowice 1961. Rec.: Piotr Świerc, [w:] „Zaranie Śląskie” 1962, z. 2, s. 485–487.

Ta dyskusja jest pożądana. „Dziennik Zachodni” 1961, nr 234, s. 3–4.

1962

Jak zwiększyć szanse humanistyki (śląskiej). „Dziennik Zachodni” 1962, nr 86, s. 3.

[Rec.:] „Roczniki Etnografii Śląskiej”. Pod red. Leszka Itmana. R. 1, Wrocław 1961, ss. 137. „Zaranie Śląskie” 1962, z. 4, s. 880–882.

1963

Bytomski ośrodek etnograficzny. „Życie Bytomskie” 1963, nr 34, s. 3.

Dygacz Adolf, Ligęza Józef, Wilczek Stanisław, *W redakcji „Poglądów” o Zespole Pieśni i Tańca „Śląsk”*. Rozmawia Tadeusz Kijonka. „Poglądy” 1963, nr 7, s. 10–11, ilustr.

Przedmowa. [w:] *Muzea na Górnym Śląsku w XIX i XX w.* „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”. Pod red. J. Ligęzy. Historia, z. 1, Bytom 1963, s. 5–7.

Przedmowa. [w:] A. Morawiec, *Towarzystwo Śpiewacze „Echo” Łaziska Górne (pow. tyski). Zarys działalności 1913–1963*, Łaziska Górne 1963.

Przystawia górnicze. „Roczniki Etnografii Śląskiej” 1963, t. 2, s. 7–29.

Ruch śpiewaczy czynnikiem wychowania muzycznego. [w:] *50 lat w służbie pieśni*. Wydanie jubileuszowe chóru mieszanego „Ogniwo” przy Państwowej Filharmonii Śląskiej w Katowicach, Katowice 1963.

Zespół etnografów Górnośląskiego Okręgu Muzealnego. Komunikat Muzeum Górnośląskiego, Bytom 1963.

1964

Muzea [w woj. katowickim] w służbie Polski Ludowej. Wypowiedzi: Józef Ligęza, Ludwik Dubiel i inni. Rozmawia: Stanisław Wilczek. „Poglądy” 1964, nr 12, s. 4–5.

Zarys kultury górniczej. Oprac. wspólne z Marią Żywirską. Katowice 1964, mapa, ilustr. Rec.: Edward Pietraszek, *Wieś a kultura górnicza*. „Wieś Współczesna” 1965, nr 2, s. 147–148; tegoż rec. [w:] „Etnografia Polska” 1966, t. 10, s. 554–560; Stanisław Wilczek, [w:] „Poglądy” 1964, nr 23, s. 16.

1965

Działalność oświatowa muzeów [woj. katowickiego] w dwudziestoleciu, „Zaranie

Śląskie" 1965, z. 1, s. 201–212.

Folklor ciągle żywy. Rozmawiała: Maria Podolska. „Trybuna Robotnicza" 1965, nr 180, s. 5, portret.

[Rec.:] *Gładysz Antoni, Skarby ciemności*, Warszawa 1965, ss. 240. O górnictwie dawnym i współczesnym. „Poglądy" 1965, nr 11, s. 16.

Ochrona dóbr kultury. Muzea, zabytki. Województwo katowickie 1945–1965. Praca zbiorowa pod red. Józefa Ligęzy. „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu" 1965, z. 2, ilustr., tabl.

[Rec.:] *Józef Ondrusz, Śląskie opowieści ludowe. Z ust ludu śląskiego zapisał...* Ostrawa 1963. „Zaranie Śląskie" 1965, z. 3, s. 781–782.

Rola ruchu społecznego w życiu kulturalnym województwa katowickiego w latach 1945–1965. „Biuletyn Śląskiego Instytutu Naukowego" (Katowice) 1965, nr 52, s. 5–29.

Tradycja jako źródło Officina Ferrara. [w:] *Roździeńsciana. Studia o Walentym Roździeńskim*, autorze „Officina Ferrara" z 1612 r. Pod red. Stanisława Rosponda, Wrocław 1965.

[Rec.:] „*Zeszyty Gliwickie*". [Rocznik] *Muzeum w Gliwicach, Towarzystwo Miłośników Ziemi Gliwickiej*, Katowice 1963, nr 1; 1964, nr 2. „Zaranie Śląskie" 1965, z. 1a, s. 421–422.

1966

Główne kierunki przemian opowieści ludowych. „Literatura Ludowa" 1966, nr 4–6, s. 53–66.

Kultura ludowa Górnego Śląska, Opole 1966.

[Rec.:] *Lompa Józef, Bajki i podania, zebrał...* Wrocław 1965. „Zaranie Śląskie" 1966, z. 2, s. 370–372.

Rozwój kulturalny (woj. katowickiego) w latach 1945–1965. „Kalendarz śląski Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich na rok 1967", Katowice 1966, s. 57–61, ilustr.

Tradycje górnicze. „Górnik" 1966, nr 23, s. 1–2.

1967

Gody idą. „Kalendarz śląski Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich na rok 1968". Katowice 1967, s. 165–168, ilustr.

[Rec.:] *Hutka Jerzy, Środowisko robotników fabrycznych Huty „Zgoda*". [w:] *Materiały do historii załóg fabrycznych w Polsce południowej*, Wrocław 1966, s. 7–70. „Zaranie Śląskie" 1967, z. 3, s. 603–605.

Muzea województwa katowickiego. [w:] *Województwo katowickie w Polsce Ludowej*, Katowice 1967, s. 461–464.

Podania górnicze rejonu bytomskiego. [w:] *Tradycje górnictwa ziemi bytomskiej*. Praca pod red. Henryka Mrozka, Bytom 1967, ilustr.

Rodowód pieśni powstańczych. [w:] „Zeszyty Gliwickie" 1967, z. 5, s. 77–96.

Słowo wstępne. [w:] *Ludowe zdobnictwo na Górnym Śląsku*, Katowice 1967, s. 5–7.

Tradycyjna warstwa Officina Ferrara. „Roczniki Etnografii Śląskiej" 1967, t. 3, s. 27–38.

Węzłowe problemy muzealnictwa katowickiego. Komunikat Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Bytom 1967.

1968

Rozmowa o kulturze. Wypowiedzi: Józef Kwietniewski, Józef Ligęza i inni. *Życie Bytomskie*" 1968, nr 24, s. 3, portret.

Śladami tradycji. Studia nad folklorem górniczym. „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu" 1968, z. 3, *Etnografia*.

1969

Kultura ludowa. [w:] *Tarnowskie Góry. Zarys rozwoju powiatu*. Praca pod red. Henryka Rechowicza, Katowice 1969, s. 505-522.

Słowo wstępne. [w:] *Sztuka starożytnego Meksyku*, Poznań-Bytom 1969, s. 5.

1970

Kultura. [w:] *Katowickie. Rozwój województwa w Polsce Ludowej*. Praca pod red. Henryka Rechowicza, Warszawa 1970, s. 201-231.

Słowo wstępne. [w:] *Ziemia rybnicko-wodzisławska*. Praca pod red. Józefa Ligęzy, Katowice 1970, s. V-VII.

1971

Nim narodziły się powstańcze pieśni. [w:] *Magazyn bytomski*, Bytom 1971, s. 187-211.

Pieśni z okresu powstań i plebiscytu. [w:] *W pięćdziesiątą rocznicę powstań śląskich i plebiscytu*, Katowice 1971, s. 358-378.

1972

Awans opowieści wspomnieniowych. [w:] *Z zagadnień twórczości ludowej. Studia folklorystyczne*. Red. Ryszard Górski, Julian Krzyżynowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 155-170.

Działalność Śląskiego Instytutu Naukowego w zakresie badań nad kulturą ludową (1957-1967). „Roczniki Etnografii Śląskiej” 1972, t. 4, s. 222-229.

Podania górnicze z Górnego Śląska. „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu” 1972, z. 5, *Etnografia*.

1973

Gadka za gadką. 300 podań, bajek i anegdot z Górnego Śląska. Zebrał i opracował wspólnie z Dorotą Simonides... Katowice 1973.

W druku

Folklor. [w:] *Informator o kulturze i sztuce ludowej w województwie katowickim*. Wyd. Muzeum Górnośląskim w Bytomiu i Śląski Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Katowicach.

Formy i treści kultury ludowej. [w:] *Monografia Katowic*. Wyd. „Arkady”.

O recepcji folkloru górniczego. [w:] *Ludowość dawniej i dziś. Studia folklorystyczne*. Red. Ryszard Górski, Julian Krzyżanowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 169-183.

Zestawił E. Jaworski

SULO HALTSONEN

Dnia 4 marca 1973 r. zmarł wybitny i zasłużony uczyony fiński, etnograf-folklorysta, były wicedyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Helsinkach, prof. dr Sulo Haltsonen. Śmierć uczonego w sile wieku boleśnie zaskoczyła licznych jego przyjaciół.

Autor wielu prac naukowych, m.in. ogłaszanych w polskich wydawnictwach etnograficznych, zasłużył się jako historyk etnografii fińskiej. Niektóre prace poświęcił literaturze polskiej i pisarzom — Orzeszkowej i Sienkiewiczowi.

Jeszcze przed drugą wojną światową, znany w wielu ośrodkach Polski, którą często odwiedzał, pomagał swoim przyjaciołom ułatwiając kontakty z nauką fińską, zwłaszcza przy poznawaniu prac drukowanych w tak trudnym dla Polaków języku.

W okresie wojny serdecznie opiekował się Polakami przebywającymi w Finlandii.

W uznaniu zasług Polskie Towarzystwo Ludoznawcze powołało go na swego członka honorowego.

Śmierć prof. Sulo Haltsonena jest niepowetowaną stratą dla nauk humanistycznych, a dla Polski poza tym utratą prawdziwego przyjaciela.

Maria Znamierowska-Prüfferowa